

## ფასნარმოქმნა სესხებზე და საპროცენტო განაკვეთების შეფასების პოტენციური საქართველოში

თამარ აბშილავა, დოქტორანტი

### რეზიუმე

საპროცენტო განაკვეთების შემცირება, სასურველია არამარტო ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღებად.

სტატიის მიზანია, განხილულ იქნას, თუ რა კომპონენტებისგან შედგება სესხის საპროცენტო განაკვეთი, რათა უფრო კვალიფიციურად შევაფასოთ სასესხო განაკვეთების დონის განმარტობელი ფაქტორები და დავინახოთ მისი შემცირების რეალური გზები. ჩსტატიის პირველ ნაწილში განხილულია ის ხარჯები და რისკები, რაც კომერციულმა ბანკებმა სესხზე ფასის დადებისას უნდა გაითვალისწინონ. ესენია: კაპიტალის ხარჯი, ვალდებულებების ხარჯი, ლიკვიდობის ხარჯი, ფიქსირებული აქტივების ხარჯი, საოპერაციო ხარჯები (ხელფასები, მარკეტინგული ხარჯები და ა.შ.), საპროცენტო რისკის ხარჯი და საკრედიტო რისკის ხარჯი. ამ ხარჯების გადასაფარად, ბანკს გააჩნია როგორც საპროცენტო, ისე საკომისიო შემოსავლები. სტატიაში ასევე განხილულია ის რეალური გზები, რაც შეიძლება მივიჩნიოთ საპროცენტო განაკვეთების შემცირებისთვის საჭირო პრიორიტეტულ მიმართულებად, როგორცაა: საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესება, ვალდებულებების ხარჯების შემცირება, რისკების მართვის ფუნქციის გაძლიერება;

საკვანძო სიტყვები: საპროცენტო განაკვეთი, საოპერაციო ხარჯები, კაპიტალის ხარჯი, საბანკო ვალდებულებები, საპროცენტო შემოსავლები, საკომისიო შემოსავლები, საკრედიტო რისკი, სესხზე ფასნარმოქმნა

### Pricing on credits and potential of decreasing of interest rate in Georgia

Tamar Abshilava, Doctoral Student

### Summary

Decreasing of interest rates is desired for not only economical development, but it is mandatory assumption for receiving increase of banks.

The aim of the article is to discuss, what are the components of the loan interest rate, that will allow us more competently evaluate factors, which determine the level of loan interest rates and to discover the real ways of reducing it. In the first part of the article, there are discussed the expenses which should be taken into account by commercial banks

during pricing on credits and the risks, which are connected with issue of credit. These are: capital expense, obligation expense, liquidity expense, fixed assets expense, operational expenses (such as salaries, marketing costs etc.), interest risk expense and credit risk expense. Banks have interest and commission incomes for covering of these risks. The most real direction of decreasing interest rates, such as: improving of operational effectiveness, decreasing of obligations expense, reinforcement of risk management function are also discussed in the article;

**Keywords:** Interest rate, Operational costs, Capital expenditure, Bank's liabilities, Interest income, Credit risk, Loan pricing

\* \* \* \* \*

უკანასკნელ ხანს, საზოგადოებაში გავრცელებულია აზრი, რომ საბანკო სექტორში, კონკურენციის დაბალი დონის გამო, საქართველოში საპროცენტო განაკვეთები ხელოვნურადაა გაზრდილი.

სასესხო განაკვეთების დონის განმარტობელი ფაქტორების შესაფასებლად, მიზანშეწონილია განხილულ იქნას კომპონენტები, რისგანაც შედგება სესხის საპროცენტო განაკვეთი.

ბანკებმა სესხებზე ფასის დადებისას უნდა გაითვალისწინონ ყველა ხარჯი (მათ შორის კაპიტალის ხარჯი) და რისკი, რომლებიც ამ სესხის გაცემასთან არის დაკავშირებული. ესენია: კაპიტალის ხარჯი, ვალდებულებების ხარჯი, ლიკვიდობის ხარჯი, ფიქსირებული აქტივების ხარჯი, საოპერაციო ხარჯები, საპროცენტო რისკის ხარჯი და საკრედიტო რისკის ხარჯი. ამ ხარჯების გადასაფარად, ბანკს გააჩნია, როგორც საპროცენტო, ისე საკომისიო შემოსავლები.

სესხზე საპროცენტო განაკვეთის ფორმირებაში ყველაზე დიდ როლს საოპერაციო ხარჯები ასრულებენ (რამიც იგულისხმება ფიქსირებული აქტივების, საკონსულტაციო და მარკეტინგის, სახელფასე და სხვა არასაპროცენტო ხარჯები) შედარებით მცირე, მაგრამ საკმაოდ მნიშვნელოვანია მოზიდული სახსრების ღირებულების ხვედრითი წილი (ვალდებულებების მოზიდვა ბანკებს საშუალოდ 6.72% უჯდებათ, თუმცა რადგან სესხების ნაწილი კაპიტალით ფინანსდება, საბოლოო სესხის განაკვეთს ვალდებულებების ხარჯი მხოლოდ 5.38%-ით აძვირებს).

ბანკებმა სესხები იმ პროცენტში უნდა გასცენ, რაც ბანკის აქციონერებს კაპიტალზე სასურველ უკუგებას მოუტანს. ბანკებმა დაფინანსების სტრუქტურაში უნდა შეარჩიონ ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის ისეთი კომბინაცია, რაც საშუა-

აღო შენონილ კაპიტალის ხარჯს მინიმუმამდე ამცირებს. იმის გამო, რომ ზოგადად ვალდებულებები კაპიტალზე იაფია, ფინანსური ლევერიჯის ზრდა საშუალო შენონილ კაპიტალის ხარჯს ამცირებს. თუმცა, ფინანსური ლევერიჯის ზრდა ასოცირდება ბანკის რისკიანობის ზრდასთან და გაზრდის ინვესტიორის (როგორც აქციონერის, ისე კრედიტორის) მიერ მოთხოვნილ შემოსავალს- ანუ ბანკის ხარჯს. საქართველოს საბანკო სექტორში კაპიტალის ხარჯი და ვალდებულებების ეფექტური ხარჯი (ლიკვიდობის მოთხოვნების გათვალისწინებით) ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად არ განსხვავდება. შესაბამისად, საბანკო საქმიანობის დაფინანსებაში ვალდებულებების წილის ზრდას, საშუალო შენონილი კაპიტალის ხარჯზე უმნიშვნელო (ან შესაძლოა ნეგატიური) ეფექტი ექნება.

განვიხილოთ სასესხო საპროცენტო განაკვეთის კომპონენტები:

კაპიტალის ხარჯი: საბანკო სისტემისთვის ადეკვატური კაპიტალის ოდენობა რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების დაახლოებით 8%-ს შეადგენს. ამ დაშვებით დათვლილი პირველადი კაპიტალის ღირებულება მრავლდება სისტემაში კაპიტალის საშუალო ხარჯზე. ხოლო მეორადი კაპიტალი, რაც რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების დაახლოებით 4%-ს შეადგენს, ბანკებს საშუალოდ 10 პროცენტი უჯდებათ.

ვალდებულებების ხარჯი: საქართველოში სხვა ქვეყნებთან შედარებით ვალდებულებების მოზიდვა ძვირი ჯდება 3 ძირითადი მიზეზის გამო: ბანკებს შორის კონკურენციის მაღალი დონე, დანაზოგების დაბალი დონე და ქვეყნის რისკი. ადგილობრივი რესურსით ბანკების მოთხოვნის დაუკმაყოფილებლობაზე მიუთითებს ასევე ბანკების მიერ სახსრების გარე ბაზარზე ძიება, რაც ბოლო წლებში არარეზიდენტების დეპოზიტების მზარდ ტენდენციაში აისახა.

არსებული მდგომარეობით, საბანკო სისტემაში ვალდებულებების ხარჯი არ არის გრძელვადიანი ნონასწორობის წერტილში. ამას ადასტურებს თუნდაც ის, რომ ეროვნულ ვალუტაში მოზიდულ გრძელვადიან დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთი საშუალოდ 12%-ია და კაპიტალის 15%-იან ხარჯს მცირედით ჩამორჩება, მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული ვალუტით სახსრები ძირითადად მოკლევადიანია და კაპიტალი კი გრძელვადიანი, ხოლო შემოსავლიანობის მრუდი საკმაოდ ციცაბო. რაც შეეხება დანაზოგების დონის ზრდას, ეკონომიკის განვითარებასთან ერთად მას ხელს შეუწყობს ქვეყანაში საპენსიო რეფორმის განხორციელებაც. გრძელვადიან პერსპექტივაში, ეკონომიკისა და დანაზოგების ზრდის კვლადაკვალ, მოსალოდნელია ვალდებულებების ხარჯის შემცირება.

ქართული ბანკების საკრედიტო რეიტინგები ქვეყნის რეიტინგის გათვალისწინებით საკმაოდ მაღალია, შესაბამისად ქვეყნის რეიტინგის ზრდასთან ერთად, კიდევ უფრო გაიზრდება ბანკების შეფასებებიც. ფე-

ოველივე ეს ხელს შეუწყობს მოზიდული სახსრების (როგორც ვალდებულებების, ისე კაპიტალის) ღირებულების შემცირებას და შესაბამისად გააიფებს სესხებს.

ლიკვიდობის ხარჯი — ლიკვიდობის საზედამხედველო მოთხოვნა -30 პროცენტი — საკმარისია ლიკვიდობის რისკების გადასაფარად. ამასთან ერთად შესაძლებელია ლიკვიდური სახსრების შემოსავლიან აქტივებში დაბანდება, რაც ლიკვიდობის ხარჯს შედარებით ამცირებს.

ფიქსირებული აქტივების ხარჯი — აღნიშნულ ხარჯს საქართველოს ეროვნული ბანკი აფასებს, როგორც მოზიდული სახსრების ღირებულებისა და ძირითადი საშუალებების ექსპლოატაციის ხარჯის ჯამს.

ადმინისტრაციული ხარჯები: სესხის პროცენტის ფორმირების დიდი ნაწილი მოდის საოპერაციო ხარჯებზე (ხელფასები, საკონსულტაციო ხარჯები, სარეკლამო ხარჯები და ა.შ) საპროცენტო განაკვეთების სპრედის (სხვაობა სესხების და დეპოზიტების განაკვეთებს შორის) დონე მეტწილად ბანკების მცირე მასშტაბის გამო ადმინისტრაციული ხარჯების სიჭარბით აიხსნება. ხოლო ის ფაქტი, რომ სპრედი იგივე მოცულობის საბანკო სისტემის მქონე ქვეყნებისასაც კი აღემატება, ძირითადად გამოწვეულია ფარული ხარჯების არარსებობით.

საპროცენტო რისკის პრემია: სხვა თანაბარ პირობებში, რაც მეტია ვადიანობის გეპი საპროცენტო განაკვეთების მიმართ მგრძნობიარე აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის, მით უფრო მეტია საპროცენტო რისკის პრემია. ძალზე უხეში შეფასებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოს საბანკო სისტემისთვის საპროცენტო რისკის პრემია საშუალოდ სესხის 1%-ია.

საკრედიტო რისკის პრემია: საქართველოს საბანკო სისტემაში, ისტორიულად გაცემული სესხების 3.5% ყოველწლიურად უკან არ ბრუნდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბანკებმა სესხები 4.1%-ით უფრო ძვირად უნდა გასცენ, რათა მიიღონ იგივე შემოსავალი, რასაც ამ 3.5% სესხებისა და მათზე დარიცხული პროცენტის ხარჯზე მიიღებდნენ. საკრედიტო რისკი, რისკების მართვის მეთოდების გაუმჯობესებასთან ერთად დროთა განმავლობაში უნდა შემცირდეს, თუმცა საკრედიტო რისკს წლიდან წლამდე ახასიათებს საკმაოდ დიდი მერყეობა და საკრედიტო რისკის დაბალი დონე რამდენიმე წლის განმავლობაში არ უნდა იქნას აღქმული ამ რისკის შემცირებად. საკრედიტო რისკის შემცირებას სჭირდება ბევრად უფრო გრძელვადიანი და ფუნდამენტური ცვლილებები.

საკომისიო შემოსავლები: სესხებიდან მიღებული საკომისიო შემოსავლები დაახლოებით 4.55 პროცენტით ამცირებს სესხის ნომინალურ განაკვეთს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ეკონომიკის დაკრედიტების დონე საკმაოდ დაბალია, სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე საკმაოდ მძიმეა, რასაც მაღალი საპროცენტო გა-

ნაკვეთები და მოკლე ვადიანობები განაპირობებს. ყოველივე ეს კი სესხის ყოველთვიურ შენატანს ზრდის. ვადიანობის ზრდა, მაღალი საპროცენტო განაკვეთის პირობებში აზრს კარგავს, რადგან ვადიანობის მიუხედავად, ყოველთვიურ შენატანში დიდია და არ იცვლება პროცენტის წილი, ხოლო ძირითადი თანხა უმნიშვნელოდ მცირდება. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება, სასურველია არამარტო ეკონომიკური განვითარებისთვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღებად. ამის მიღწევა შესაძლებელია რამდენიმე გზით, ყველაზე პრიორიტეტულ და რეალურ მიმართულებებად კი შეგვიძლია განვიხილოთ შემდეგი:

საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესება ერთი მხრივ საბანკო სისტემის მასშტაბის ზრდით იქნება მიღწეული, ხოლო მეორეს მხრივ, შიდა სისტემების ოპტიმიზაციით, მათ შორის ახალი სისტემების დანერგვით (ელექტრონული გადახდები, ინტერნეტ და მობაილ-ბანკინგი და ა.შ) ეფექტიანობის გაუმჯობესებას ასევე ხელს უწყობს საბანკო სისტემის კიდევ უფრო მეტი კონსოლიდაცია. თუმცა, ეს არ უნდა ასოცირდებოდეს კონკურენციის შეზღუდვასთან. პირიქით, კონსოლიდაცია გაზრდის ეფექტიანობას, წარმოშობს ბაზრის ახალ ძლიერ მოთამაშეებს, შეამცირებს ბანკების ხარჯებს, რაც საბოლოო ჯამში სასესხო განაკვეთის კლებაში აისახება და მოსახლეობას სესხის მომსახურების ტვირთს შემსუბუქებს;

სესხების საპროცენტო განაკვეთზე პირდაპირ გავლენას იქონიებ ვალდებულებების ხარჯის შემცირება. ეს უკანასკნელი ბუნებრივად მოხდება ქვეყანაში დანაზოგების დონის ზრდით, რაშიც დიდ წვლილს შეიტანს საპენსიო რეფორმის განხორციელება. ქვეყნის რისკის შემცირება და საკრედიტო რეიტინგების გაუმჯობესება ხელს შეუწყობს როგორც უცხოური, ასევე ადგილობრივი რესურსის გააფხვას.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოში მაღალია საკრედიტო რისკები, რისკების მართვის ფუნქციის გაძლიერება ბანკების მხრიდან რაციონალური და მოსალოდნელი ნაბიჯია. რისკების მართვის ფუნქციის განვითარების წასახალისებლად აქტიურად მუშაობს საქართველოს ეროვნული ბანკი, რაც საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით რისკებზე დაფუძნებული ზედამხედველობის პრონციპების მზარდი გამოყენებით გამოიხატება.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთებაა შესაძლებელი:

სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების შემცირება ხარჯების არსებული სტრუქტურის პირობებში რთულია, თუმცა არსებობს ხარჯების ნაწილის კლების პოტენციალი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საბანკო სისტემაში კონცენტრაცია დიდია, კონკურენციის დონე საკმაოდ მაღალია. კონკურენცია ზღუდავს მომგებიანობას, რაც ნათლად აისახება კაპიტალზე ამონაგების ისტორიულ დაბალ დონეში. ქვეყანაში მაღალია საკრედიტო რისკები, რომელთა

ფასი სესხის საპროცენტო განაკვეთში იდება და ზრდის მას. საკრედიტო რისკის შემცირება შესაძლებელია ბანკებში რისკების მართვის ფუნქციის უფრო მეტად დახვეწით.

#### **გამოყენებული ლიტერატურა:**

1. ა. ინგოროყვა - საბანკო მენეჯმენტის ტრადიციები და მათი ზოგიერთი თავისებურება საქართველოში. "ტექნიკური უნივერსიტეტი" 1997წ.
2. გ. ცაავა — საბანკო საქმე, თბილისი, 2005წ.
3. რ. კაკულია; გ.ხელაია — ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგადი თეორია- თბილისი, 2004წ.
4. ი.კოვზანაძე — საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე — თბილისი, 2001წ.
5. ი. კოვზანაძე, გ. კონტრიძე — თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, 2014წ.
6. Королев О.Г. Анализ процентной прибыли коммерческого банка //Денги и кредит. – 1997 №6
7. [www.nbg.gov.ge](http://www.nbg.gov.ge)
8. [www.bankofgeorgia.ge](http://www.bankofgeorgia.ge)